

F. 29, 4.

(X202 M33)

Yb
2743

De
INCREMENTIS HALÆ
MAGDEBURGICÆ

sub scepro

POTENTISSIMI ELECTORIS
BRANDENBURGICI,

FRIDERICI III.

PANEGYRICUS

CHRISTOPH. ANDR. SCHUBARTI, D.

PROFESS. JUR. EXTRAORD.

habitus Non. Qvintil. MDC XCVIL

12
IN OBTINENDI
MAGISTRI
POTESTATIS
BRUNNEN
FRIDERICI III
CIVITATIS
MAGISTRI

BIBLIOTHECA
HISTORICA

Α καὶ Ω.

Serenissimi Principis,

FRIDERICI WILHELMI,
HEREDIS ELECTORATUS BRAN-
DENBURGICI,
RECTORIS HUIUS FRIDERICIANÆ
MAGNIFICENTISSIMI,
PRORECTOR MAGNIFICE,
AUDITORES COETERI EXCELLENTISSIMI, ILLUSTRES,
MULTISQUE ALIIS TITULIS HONORIFICE
APPELLANDI,

ITa profecto sese res habet: Prisco-
rum labor improbus & sudor cir-
ca opera producenda stupenda
minime otiosus fuit. Sudarunt
certe circa Cosrois regiam, Minoi
Labyrinthum, aureã Neronis domum, Amphi-
theatrum Pompeji, Doriphori statuam, sex-
centa opera mirabilia alia. Stupebant Alexan-
drum Apellis, Parrhasii linteum, uvas Zeuxi-
dis, Coam Venerem Praxitelis, Minervæ cly-
peum, incisa soleæ Lapitharum cum Centau-
ris prælia, orbis & artis portenta alia. Mira-
bantur cum primis miracula Mundi septem, mu-
ros

A

ros

ros Babylonis, Mausoli sepulchrum, Phariam
turrim, Ephesinæ Dianæ templum, Coloffum
Solis Rhodium, Ægypti Pyramides, simula-
crum Jovis a Phidia in coelos eductum. Sed nec
nostris temporibus labor & magnificentia Ma-
gnatum usque cessavit; Nec Martis tantum fa-
cinora immortale multis nomen peperere, sed
& admiranda artis opera. Ecquis non miratur
Ludovici, Regis Galliæ moderni, opera plane
obstupefcentia? Machinas hydraulicas & inter
alia Isthmum inter Oceanum & mare mediter-
raneum perfossam, & Canalem mediantibus
cataractis duodecim factum? Vivit adhuc &
æternum vivet FRIDERICUS WILHELMUS, cui
nomen *Magni* facta indidere magna. Vivit &
vivet in sobole, FRIDERICO III. paternarum
virtutum æmulo & ex asse herede. Pater &
filius per fictionem una eademque a nostris per-
sona habentur. Cesset hic fictio, quando veri-
tas adest in his Duumviris & arte pariter &
Marte claris. Et Pater Academias erexit &
Filius. Et Pater cataractas extrui curavit
& Filius. Et Pater navigationes induxit &
Filius. Et Pater commercia stabilivit & Filius.
Et Pater susceptis extorribus terras suas adau-
xit & Filius. Et Pater urbium conditor cluit &
Filius. Filius sic non minor Patre. Novenne
ejus vix imperium; Et tantum operum gessit,
ut, si quis multitudinem & magnitudinem cum
annis conferat, ætatem ultra putet. Et neu
longius, neu ad præterita abeam, sed intra po-
mœria patriæ *Halæ*, & circa præsentia subsi-
stam,

stam, ecquis, quæso, inficias ibit, hanc ipsam urbem sub *sceptro sceptrigeri Brenni*, FRIDERICI III. incrementa cepisse magna? Patimini, *Viri ornatisissimi*, ut ex innumeris beneficiis, quibus *potentissimus Pater patriæ* urbem nostram maectat clementissime, *septem* saltem enumerem, quæ septem instar testium testabuntur vera esse ea, quæ modo vere, non blande, nec oratorie dico; Patimini, inquam, *Viri*, & me dicturum benevole audite.

Sordida *Hala ad Salam* initia habuit, non tantum quod sordida sus fordes suas abluens scaturiginem salinarum invenisse & occasionem urbi condendæ dedisse dicitur; sed & quod pagus prius vilis fuit, & inde subinde in vicum, mox in urbem excrevit. Ab urbe condita septem secula numerantur, per quæ sub pedo & infulis quinquaginta Archiepiscoporum Magdeburgensium stetit & floruit, donec tandē, fati serenis ita disponentibus, serena *sceptra Sceptrigeri serenissimi Brandenburgici* adoraret. Res notatu digna! Quot annos computat Roma a Romulo, primo Rege, in primum Cæsarem Augustum, tot Hala ab Adelberto, Archipræsulum primo, in *primum Ducem Magdeburgensem*, Electorem FRIDERICUM WILHELMUM, vere *Augustum*. Decimum septimum ecce! labebatur seculum, cum altius paulo surgere videretur sub moderamine moderni Electoris *secundi Ducis Magdeburgensis*, FRIDERICI III. *primi* FRIDERICI WILHELMII filii. Nove-
rat *Princeps* optimus maximus, mundum uti
sole,

sole, ita nec sale carere posse. Merebatur *salis*, divinisimi muneris, dignitas & præstantia, ut Princeps curam ejusdem ageret. Noverat cum primis *Salinarum Hallensium* ubertatem & exundantiam copiosissimam. Viderat, & cum morfu quodam doloris viderat, hoc ipsum DEI donum hæctenus magna ex parte inutiliter profusum & impensis insuper magnis deperditum eo, quod ob defectum commercii non omne poterat exportari. Rem hinc pro derelicto habitam amplius deperdi nolebat, sed quã primum gubernacula adeptus, jure superioritatis, jure regalium & jure domini directi, id provide curabat, ut quicquid superflui esset, cum suis Electoralibus bonis salariis, in casis suis suo nomine coqueretur, & in terras Marchicas, quæ hucusque Luneburgico sale alebantur, exportaretur; Ut sic salinatoribus Hallensibus uberior fructus commercii salis cum Saxonibus accresceret; Ut omnis exinde civitas majori infurgeret incremento. Haud tamen facile dictu! Res hæc salutifera & utile universale complectens quot quantasque ab initio contradictiones ac difficultates passa! Obstare videbantur, sed videbantur, statuta topica, quæ Principi salis coctionem & commercium prohiberent, & civibus solitarie relinquerent. Præprimis Archiepiscopi Ernesti constitutio prætexebatur, quam se servaturos singuli successores jurato promittebant. In qua diserte præcipitur, ne Archipræfulis salinæ aliis, quam civibus Hallensibus concederentur. Verum enim vero præter-

terquam quod salinæ dudum inter regalia Prin-
cipis relatæ, noster quoque *Princeps* non jure
Archiepiscoporum, non beneficio Capituli, sed
jure singulari, utpote a divo Patre, successore
singulari, in ipsum transmissio, salinas possidet.
Qui igitur Archiepiscoporum placitis, seu con-
ventiones, seu constitutiones voces, esset alli-
gatus? Antecessores jurejurando tenebantur.
Deest jusjurandum, deest alia obligandi ratio
in nostro *Serenissimo*. Adhæc inspice probe
Ernestinam, qui contradicis. Loquitur tan-
tum de successoribus Archipræfulibus; Neq; ul-
lo hisce verbo abdicat Dominicis in casis co-
quendi libertatem. Neq; renunciatio juris in-
telligitur, nisi expressa. Imo quicquid sit, vel
ipsi, ubi plenior ex hoc viderint civitatis uti-
litatem, & præter Saxoniam valuerint in alias
vel proprias provincias salinem mittere, superio-
ritatis vi ejusmodi statutum emendare potue-
rint. Quidni *Electo Brandenburgico*? Cui
& ipsas DEUS leges subjecit. Hujus adeo sum-
ma potestas absoluta, non limitata, qualis Ar-
chiepiscoporum. Hujus sunt Fontes, non no-
strum. Nobis dat feudo non integros eos, non
omne, quod scatent, sed quantum sua partitio-
ne coquendo opus habemus. Superfluum est
& manet ipsius. Quid profundi debet? Quid-
ni percipi & coqui? quidni ab ipso Domino? ab
ipso Principe, cujus est? Quod tibi non nocet,
alii autem prodest, omnino concedendum, &
quidem privato, multo magis Principi; Imo
B quam

quam maxime, quum non solum nullo nobis sit dispendio, sed compendio potius sit luculento: Tum fisci reditus in subditos redundant; Tum ubi sal Electoralis non in Saxonicas ditio- nes, sed Marchicas aliasque Brandenburgicas tantummodo devehitur, salvo omni nobis cum Saxonibus commercio. Adeo quod olim in tredecim cacabis Dominicis coquebatur, simul- que in Saxoniam vendebatur, nostris nunc ac- crescit. Ecce propriae salutis oblocutor fuisti! Experimento habemus, & singulis & univer- sis hanc rem usque profuisse. Ex quo enim (no- nus jam labitur annus) *sua coctio salis, die Selbst- Bersiedung* / ordinata a gloriosissimo *Electore* fuit, certe viginti quatuor septimanas integras per annum opus nostrae coctionis processit, quum ante ad summum sedecim hebdomadas duraverit. Quantus inde publicae rei quaestus! Profecto lucrum duplicatum, pensiones in tan- tum auctae, ut vel una cotyle & pars salinarum in fonte Teutonico, *eine Pfanne Deutsch* plus se- decim imperialibus, in altero fonte *eine Pf. Gutjahr* plus undecim, in tertio *ein Quart Metz- triß* plus quadraginta duobus, in quarto *ein Rösel Hacheborn* plus octoginta duobus, quod non ultra semifeculum, proximis annis proprie- tario adjecerit. Atat haec satis! Notoria alle- gasse sufficit.

II. Sed *receptio* quoque *Gallorum* (*Palatinos* aliosque belli injuria sedibus suis pulsos ut tace- am) ob religionem extorrium & civitatis jus ipsis donatum, *Hala*, ingens tibi incrementum de-

dedit & porro dabit, non modo ut civium copia adaugeretur, verum etiam ut per eosdem fabricæ & artes manuariæ, adeoque magis ac magis *commercia* in te stabilirentur. Indignabundi certe legimus, Germanos tam occæcotos & salutis suæ & commodorum prodigos usque esse, ut exoticas Gallorum cum primis merces admirentur, domesticas vero nauseent. Nefas! Ex solis holosericis, quas Germania ex Gallia asportari curavit, milliones imperialium decem quotannis Rex Gallorum lucrabatur. Lucrum hoc ipsum ut *Pater patriæ* modernus intra ditiones suas ac terras retineret & conservaret, ecce! usum talium fabricarum passim instituit, & fabricenses Gallos alit, a quibus nostrates ejuscemodi artes paulatim addiscunt, ut, licet Gallos quondam cupido incefferet emigrandi & lares patrios repetendi, ars tamen inter nos permaneat, & ad natos & natorum natos propagetur. Sudant hinc subsellia & fabricæ fabricensium, & merces, quas imensis olim sumtibus ex Gallia advehi & importari oportebat, in urbe patria conficiuntur. Nec minus tum vicini, tum peregrini suas iisdem tabernis mercatorias replent, multumque nostratibus pretium pendunt.

Coeterum plusquam paterna *Patriæ* sollicitudo ipsa viscera terræ penetrat, cum *saxa*, Saxonica suæ terræ opes, tum *carbones fossiles*, *Stein-Kohlen* circa hanc urbem erui curans, quibus & ædes nostras, luteas hactenus, lateritias reddit, & penuriam lignorum

oppido refarcit. Sunt equidem carbones fos-
files munus DEI & naturæ egregium, varium
omnino usum præbentes. Fabri ferrarii &
ærarii ipsis carbonum, quod hisce multo diu-
tius durant, multoque fortius urunt, vice u-
tuntur. Eodem bitumine alii calcem coqvunt,
alii caldaria, in quibus hyeme degunt vitam, ca-
lesfaciunt. Maxime eorum auxilio sal coquitur,
quod alias ingentibus impensis ligno fiebat.
Ecquis non cernit utilitatem exinde in nostras
terras, in nostram potissimum urbem redun-
dantem, præprimis cum raritas & caritas ligno-
rum abunde constet?

IV. Surgit & tibi, *Hala*, hinc illud decus, ut
dum saxa effodiuntur, faxis & lapidibus extru-
aris, & *ædificia* ex faxis & lateribus surgant.
Centum prope numerare licet ædes, quas sub
sceptro Brennico moderno ædificatas vidimus,
sic ut fere intra muros area nulla detur. Nec
dum cessat labor. Nec tuguria excitantur, sed
palatia Attalica & Italica, qualia antiquitas
nunquam, qualia alia vix terra vidit. Insuper
antiquæ domus, quæ novæ non exsurgunt, in-
geniose disponuntur, inconcinna veteri forma
intrinseca evulsa. Et cum ædes paucis abhinc
annis sat vili pretio venderentur, nunc certe
quadruplo cariores emuntur.

V. Properandum mihi est, *Auditores*, & reli-
qua urbis patriæ incrementa recitanda, quæ
inter occurrit structura *cataractarum*, sola mul-
tum, ut vere dico, ad admirationem *Principis*
conferens. Enimvero citra negotiationem ci-

vitatem bene beateque non posse habitari, te-
stem summæ prudentiæ & autoritatis apud
Græcos Platonem Callistratus *l. 2. ff. de nund.*
allegat. Et quicquid natura cuilibet terræ de-
negat, pensatur negotiatione ac mercatura.
Mercatura, inquit Cicero, si magna & copiosa,
multa undique apportans, multisque sine vani-
tate impertiens, non est vituperanda. Hæc ubi
viget, ibi calent artes opificum, ibi uberior est
quæstus pauperum, & honestissimarum artium
studia efflorescunt, cum unusquisque non leve
sui laboris pretium capiat. Ast commercia si-
ne *navigatione* exerceri nequeunt, quippe quæ
cum utilis, tum summe necessaria est, & ad
multiplices res facilius & minore impensa
transferendas maxime conveniens; Hinc ea
res movit *Patrem patriæ*, ut, dum commercia
hic locorum & in hac urbe promoveri cupit,
media quoque ad eum finem assequendum
prudentissimo quo pollet consilio excogita-
verit. Hinc summo labore regiisque sumpti-
bus *sex cataractas* in *Sala ad Halam* nostram,
Trotam, Wettinum, Rotenburgum, Alslebianam
& *Calebiam* extruxit, *septimamq;* necessariam
a Principe Anhaltino, VICTORE AMADEO,
ejus in territorio, *Bernburgi* confici curavit, ac
per easdem *Salam & Albin* conjunxit. Vix bi-
ennium intercessit, & tantum (quis credat?)
constitit opus. Opus quod Archiepiscopi se-
mel iterumque voluere, nunquam potuere.
Opus quod & præsens ætas demirari satis ne-
quit, & postera vel maxime urbi huic proficu-

C

um

um olim persentiscet. Certe his ipsis navigiis cum Electoralis qui hîc coqvitur sal magna copia exportatur, tum etiam ligna, saxa atque carbones importantur. Quid? Quem latet nostrates modo velis remisque Hamburgo & Lubeca revenisse, carbonibus fossilibus venditis illic, illincque exoticis mercibus reportatis?

VI. Nunc ad alia. Non prætereunda *edictorum Patris patriæ* utilitas; Non omnium quidem, (hoc extra metam!) sed eorum saltem, quæ nostram unice urbem spectant. Constat profecto (loqui cum Marco apud Ciceronem liceat!) ad salutem civium, civitatumque incolumitatem, vitamque omnium quietam & beatam condi leges. Lege si civitas careat, ob eam ipsam causam, quod ea careat, pro nihilo habenda, id est, ne numeranda in bonis. *Suum cuique* Symbolo est sanctissimo nostro *Legislatori*. Conveniunt nomina rebus. Curæ atque cordi ei, præprimis DEO dari, quæ DEI. DEUS unde sceptrum ipsius adeo beat. Viderat piissimus *Princeps* pietatem passim conculcari, jam dudum reverentiam Numinis supremi a plerisque excussam, sed & sabbatum maxime profanari ac violari. Quæ delicta internecino hoc bello & tot aliis calamitatibus concatenatis huc usque luimus, utinam eluamus! Edicto itaque sane quam pio impietatem hancce hætenus impune grassantem compefcuit, in sabbati transgressores poena sat gravi sancita. Pariter atque insimul providentia ipsius ad personas miserabiles (Deo gratissimum!) descendit. Prin-

Principi quippe & hanc curam incumbere no-
vit, & pietatem summam esse, quæ pro pau-
pertate facit. Circa mendicantes ad exem-
plum Imperatoris Justiniani in *Nov. 80. c. 5.* pru-
dentissime cavit, ut læsi & læsæ corpore, aut
canitie graves in hac civitate victu & amictu
subleventur, de foris venientes, porrecta stipe,
ad suas illico remittantur provincias. Nullos er-
go mendicos per plateas (civitati alias dedecus!)
habemus vagantes. Sed & id agit, ut paupe-
rum nostrorum innocentissimi liberi in orpha-
notrophio, in ptochodochio alantur; Funda-
mentis Christianæ religionis variisque artibus
imbuantur. Sanctiones per tempus non licet
referre pragmaticas alias, quibus incremen-
ta urbis nostræ adaugere hæctenus studuit. O
utinam morem omnibus omnes geramus!

Magna hæc sunt, quæ optimi *Patris pa-*
triae plusquam paternam curam ac providen-
tiam de promovenda salute publica & singulo-
rum hujus urbis abunde & luculenter demon-
strant. Ast quo tandem istud habendum lo- VII.
co censetis, *Auditores*, quod sapientissimus
Princeps, medios inter armorum strepitus, (res
mira dictu!) Musis alibi extorribus sedem hic tu-
tam & lætam fecerit, & ut paucis multa, Aca-
demiam erexerit? Urbis illius æternæ, Romam
puto, maxima incrementa unico & legum & ar-
morū præsidio adscribit Justinianus. (Ejus ver-
ba mea me facere decet, cujus vox & verba
mihi posthac interpretanda erunt!) Secutus
hoc oraculum Principale *Princeps* quoque no-
ster;

ster; Qua antecellit & *Sapientis* cognomen adeptus sapientia provide intendit, ut & legibus sua autoritas, & armis suum decus in te, *Hala*, constet. Opus hinc aliis plane desperatum visum aggressus. Ad omnipotentiae, ut usque solet, respexit adiutorium. Sic DEO autore & praefule adimplevit. Sic Palladium hoc & ancile caelo delapsum solenni ritu, regia pompa tribus abhinc annis inaugurabatur; Ipso natali sui Conditoris & ei natali; Et (quis major splendor?) Electorali nomine *Genitoris* sui FRIDERICI *Fridericiana* fulget. Ante huc docentes potissimum eos undique delegerat & conscripserat, quos dudum & fama & meritis in rem literariam illustres & excellentes norat. Vestra, *Viri spectatissimi*, vestra, inquam, modestia os & linguam frenat, ne in laudes vestras his in pulpitis excurram, & Tuam apprime, *illustris Stryki*, qui unus es instar omnium, prudentiam decantem, sub cuius directione tanta haec moles surrexit; Praecursore quidem & adiutore excellentissimo viro, *Thomasio*, quem primum *Hala* nostra pro rostris admirata est. Quot, quaeso, ex hoc Equo Trojano Heroes jam prodire in salutem orbis literarii? Quot ex hac Musarum Palæstra egregia in singulis Facultatibus specimina, egregia scripta, quæ typis passim prostant? Plura vidimus per unicum lustrum, (quamdiu duravit primordiis annumeratis) atque alia Universitas vix per decem. Jam & ad meam tenuitatem summa serenissimi *Patris patriæ* se extendit clementia, collato in hac
al-

alma munere *Juris Professoris extraordinarii*.
Nunc quo par est ordine aggrediar. Primum omni-
um Imperatoris exemplar sequendum. Manus ad
DEUM erigendæ, isque, ut me complecti dignare-
tur, invocandus. Cœlestis Pater, quis ego, qui dignas
Tibi referam grates pro tuis erga me gratiis? Tot
tantæque sunt, ut lingua haud sufficiat, etiamsi non
a teneris, sed de studio meo solum juridico enarrem.
Tua gratia hoc ipsum ab ingressu secundavit, ut in
Academia exercitatione non quinquenni Justini-
anea, non quadrienni ante-Justiniana, vel trienni
Bœckelmanniana, sed bienni modo opus habue-
rim, indeque præstitis speciminibus Doctoralibus
patrios lares repetere potuerim. Tua gratia post-
hac hucusque bina prope lustra forum feliciter fre-
quentavi, malæ vero causæ nulli patrocinium dedi.
Tua gratia me jam ad hanc in patria cathedram,
per unctum tuum, sacratissimum FRIDERICUM III.
vocavit, ac studiosæ juventuti doctorem con-
stituit. Adsis, benignissime Jesu; adsis. Salutare
tribue incrementum & plantationi & rigationi.
Omni meo labori Tu ^a & ^o esto. Evadet sic in
hominis tui gloriam, Academiæ commodum, ju-
ventutis utilitatem fauste ac feliciter. Secunda Tua
est gratia, *potentissime Elector, Nutritie* hujus al-
mæ munificentissime, qua hanc docendi juris
spartam mihi publice imposuisti; qua tertium
me hac ex urbe oriundum Professoria hic dignita-
te dignatus es. Secundæ tibi usque erunt gratiæ.
Par ubi referri nequit, devota vota sufficient. Eu-
ge fervet Te Deus, fervet Tuum FRIDERICUM
WILHELMUM, *Rectorem Fridericianæ nunc quar-*
D tium

5446 2440
tūm magnificentissimum. Servet, ut sub Tuis pa-
riter & Ejus sceptris respublica literaria perftet;
ut urbs hæc magis magisque crescat, nunquam
decreseat. Servet Lumina & Columina Tuæ Au-
læ, quorum consiliis artes ac scientias huc compu-
listi, decantata *Halæ* incrementa dedisti. Exau-
diat Immortalitas piissima omnia illa suspiria, quæ
pro salute Tua tot myriades hominum, tot Tuæ
provinciæ, totum Imperium Romanum quotidie
faciunt, & cum primis nupero genethliaco XLI.
devotissime fecerunt. Faxit, ut lux hæc exopta-
tissima Tibi, serenissime *Princeps*, toties, quoti-
es hucusque, oriatur serena, serenisque Tua Sere-
nitas velis natali ex terra ad nos propediem
redeat. Jam & Vobis, *Patres conscripti*, operas
& fidem addico. Vobis me pridem devinctum fa-
teor, ob favorem, quo me hæctenus maectastis. Eu-
ge ultra, euge certius mihi favete, ubi Vobis nunc
adscribor! Vos Academiae in incrementum ser-
vet Servator omnipotens, suaque abunde porro sa-
pientia exornet. Tandem Vos, *Viri Juvenes*, com-
pellandi estis, sed brevi sermone: En dextra fides-
que! quam Vobis, si quando vultis, porrigo & of-
fero. Hac dextra, hac fide ad latifundia Jctorum
Vos ducam. Quod de se profert Udalricus Zasius:
si una hora, quæ sentio, in meos auditores intru-
dere possem, omnia fideliter communicaturum:
id & mihi dictum & scriptum credite. Au-
diat DEUS! Audiatur fides!

HALÆ MAGDEBURGICÆ,
Litteris CHRISTIANI HENCKELII, Acad. Typ.

F. 3. 19, 4.

(X202 M33)

Yb
2743

De
INCREMENTIS
MAGDEBURG
 sub sceptro
POTENTISSIMI ELI
BRANDENBURG
FRIDERIC
 PANEGYRICUS
 CHRISTOPH. ANDR. SCH
 PROFESS. JUR. EXTRAC
 habitus Non. Qvintil. MDC X

